

Historie a poslání ŠLP Masarykův les Křtiny MZLU v Brně

Jaroslav Martínek, Pavel Mauer, Jiří Truhlář

V roce 2003 si připomínáme 80. výročí založení Školního lesního podniku (ŠLP) Masarykův les Křtiny Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity (MZLU) v Brně, unikátního výukového a exkurzního zařízení především pro posluchače lesního, krajinného a dřevařského inženýrství brněnské Lesnické a dřevařské fakulty.

Předválečná historie školního lesního statku (ŠLS)

Pro převzatý statek (1. 1. 1923 - viz rámeček) byl jmenovanými zástupci VŠZ v Brně - prof. Rudolfem Hašou a prof. Josefem Opletalem - vypracován návrh Řádu pro správu ŠLS, který byl po úpravách schválen MZe (č.j. 4.674/1923 ze dne 7. 8. 1923) jako Zatímní řád pro správu ŠLS Adamov VSŽ v Brně. Řízením ŠLS byl pověřen Správní výbor (SV), jehož členové byli jmenováni profesorským sborem a schvalování MZe. Byli to vedoucí profesori odborných lesnických ústavů. Členové SV přímo řídili činnost statku podle oboru své působnosti a předseda byl ve skutečnosti odpovědným ředitelem. Plnění rozhodnutí SV zajišťoval náčelník, někdy označovaný též jako první úředník, který stál v čele Lesního úřadu v Adamově.

Podle příkazu Státního pozemkového úřadu ze dne 22. 10. 1930 (138354/30-II/2) byl protokolem ze dne 23. 11. 1930 převzat od ředitelství Salm-Reifferscheidt a ke ŠLS v Adamově přivtělen revír Jedovnice a tzv. Klepačovská strana z revíru Blansko. Tím rozloha ŠLS vzrostla o 772 ha na 7 906 ha.

Na základě žádosti profesorského sboru VŠZ v Brně a se souhlasem prvního prezidenta ČSR T. G. Masaryka, vysloveným v dopise č.j. D/6292/1931 ze dne 12. 9. 1931, vydalo MZe výnos č. 118.642/V/16-1931 ze dne 14. 4. 1932, kterým získal statek nové pojmenování ŠLS Masarykův les VŠZ v Brně. Název Masarykův les se zachoval do dnešní doby. Z politických důvodů však nebyl za okupace v letech 1939-1945 a v době komunistického režimu 1948-1989 používán.

První profesorský sbor

Při formování prvního profesorského sboru byli získáni znamenití a věhlasní les-

Vznik školního lesního statku (ŠLS)

Lesnický odbor Vysoké školy zemědělské (VŠZ) v Brně byl ustaven podle zákona č. 460/1919 Sb., který předpokládal zřízení školních statků nejdele do konce roku 1930.

Jako nejvhodnější ŠLS k pokusným účelům a k zajištění praktického výcviku studentů se jevil lichtenštejnský lesní statek adamovský, v těsné blízkosti Brna (lesy se rozkládaly v pestrých přírodních podmínkách čtyř lesních vegetačních stupňů, tvořily ucelený lesní komplex a v minulosti byly pečlivě obhospodařovány). V roce 1920 bylo zahájeno jednání s lichtenštejnským ředitelstvím v Olomouci o možnosti získání statku, ale kvůli požadované nepřiměřeně vysoké ceně z dohody sešlo.

Při řešení pozemkové reformy podle záborového zákona č. 215/1919 Sb. zahájilo Ministerstvo zemědělství (MZe) ČSR a Státní pozemkový úřad jednání se zástupci lichtenštejnského panství o převzetí statku pro účely vysoké školy. Ujednání o převzetí statku, s dočasným vyloučením revíru Vranov z pietních důvodů ke knížecím hrobům pod vranovským poutním chrámem, bylo stvrzeno protokolem, sepsaným dne 9. 5. 1922 na Státním pozemkovém úřadu pod č. 1692/22. Revír Vranov byl ze záboru vyloučen za podmínky, že se na něm bude hospodařit podle lesního hospodářského plánu (LHP) vypracovaného vysokou školou, která bude moci revír využívat i pro praktická cvičení, exkurze a pokusy. Současně bylo ujednáno, že MZe převezme revír po úmrtí knížete Jana II., jeho bratra Františka a jeho synovce Aloise a lichtenštejnské správě bylo přiznáno výhradní právo na kutání kaolinové hlíny a formovacích písků na ostatním předávaném majetku.

Ujednání o převzetí adamovského statku byla oznámena rektorátu VŠZ výnosem MZe č. 29.635/IIa/1922 ze dne 28. 5. 1922. Souhlas s převzetím statku vydalo Předsednictvo ministerské rady 6. 11. 1922 (č.j. 32.307/1922) a vlastní převzetí s účinností od 1. 1. 1923 se uskutečnilo dne 17. 2. 1923 na lesním úřadě v Adamově. Podle sepsaného protokolu toho dne převzal Státní pozemkový úřad v Praze v zastoupení ČSR podle § 5 zákona č. 215/1919 Sb. objekty statku a odevzdal je do vlastnictví, držení a užívání MZe ČSR pro VŠZ v Brně jako statek školní a pokusný o celkové rozloze 7 134 ha. V dohodě o vyřešení pozemkové reformy na lichtenštejnských statcích č. 19391/22-II ze dne 20. 4. 1929 zůstala ujednání o revíru Vranov beze změn.

niční odborníci (viz rámeček). Svoje odborné názory a průkopnické myšlenky první profesori uplatňovali především na ŠLS. Práce na něm přímo řídili a soustavným stykem se zaměstnanci zvyšovali i jejich odbornou úroveň. Převzali pečlivě obhospodařovaný statek, na kterém bylo v minulosti hospodaření významně ovlivněno působením vynikajících lesníků, jako např. Leopolda Grabnera a Julia Wiehla. Podle jejich instrukcí se hospodaření na statku opíralo o clonné seče při obnově a o úrovně probírky při výchově porostů. Profesori plynule na dosavadní hospodářské způsoby navázali a dále je rozvinu-

li. V pěstování lesů se do značné míry orientovali na učení o lese neustále plně tvořivém (Dauerwald).

Rozmach tvůrčí činnosti profesorů byl obrovský a lesnický odbor VŠZ spolu se ŠLS Masarykův les se staly věhlasnými a vyhledávanými objekty (četné návštěvy domácích i zahraničních exkurzí i hojná účast na lesnických kurzech v letech 1929, 1933 a 1937). Tento rozkvět se částečně zpomalil odchodem hlavních tvůrců do důchodu během 30. let a ustal úplně ve válečném období 1939 až 1945.

Okupace

V době okupace se školní statek dostal pod komisařskou správu. Byl přidělen k přímé a technické správě Ředitelství státních lesů a statků v Hodoníně. Uvažovalo se i o zrušení ŠLS. Ústředí správy statku dostalo výnosem MZe (č.j. 56.643/VIII/A/1/1940 ze dne 28. 6. 1940) nový název Ředitelství ŠLS v Brně, a tím bylo ředitelství oficiálně převedeno z Adamova do Brna.

Poválečné období

Po osvobození v roce 1945 byla obnovena činnost statku v intencích předválečného stavu. S MZe se jednalo o zajištění správní autonomie ŠLS v rámci podniku Státní lesy a statky. Byla také obnovena činnost Správního výboru.

Zvětšení rozlohy

Došlo k dalšímu zvětšení rozlohy školního statku

- konfiskací podle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 připojeno **polesí Vranov** (k 1. 10. 1945);
- **polesí Řečkovice** konfiskací majetku Schönburg-Hartenstein (k 22. 9. 1945) a **lesy Blatinky-Rudice** z majetku Salm-Reifferscheidt (protokol z 9. 3. 1946);
- revizí pozemkové reformy podle zákona č. 4.142/1947 Sb. převzata **lesní část Vysoká a Kaničky** z velkostatku Belcredi v Líšni (k 28. 9. 1948);
- podle výměru MZe č. j. 13980/50-IX/B-23 ze dne 24. 2. 1949 převzata **lesní část Jehnice** z velkostatku Riechenbach Jehnice;

- **obora Rajhrad** získána od Správy LH Rosice u Brna na základě výnosu MZe č. j. 21.505/49-IX/E-23 k 1. 1. 1950;
- podle zákona č. 46/1948 byla přidělena římsko-katolická **obročí Obřany a Křtiny** podle výnosu MZe 52.943/45-IX/B-23 k 1. 10. 1949;
- **obora Sokolnice** převzata podle vládního nařízení č. 124/50 Sb. a výnosu KNV v Brně zápisem o převodu majetku z 17. 10. 1953;
- v r. 1983 při obnově LHP byly dohodu se Státními lesy k ŠLS připojeny přílehlé lesní porosty bývalých Lesů města Brna v **části Šebrov-Kateřina**, výměnou za lesní oddělení v trati Kozlovce v k. ú. Vranov.

Organizační změny

Podle přijatého vysokoškolského zákona č. 58/1950 Sb. dochází k organizačním změnám. ŠLS je přejmenován na Školní lesní závod (ŠLZ). Přestává jeho přímé řízení Správním výborem, za hospodaření odpovídá ředitel ŠLZ, podléhající přímo rektorovi školy. Správní výbor se přetváří v Poradní sbor, jehož předsedou se stává proděkan pro ŠLZ. Hlavním úkolem Poradního sboru se stává projednávání a schvalování koncepce rozvoje školního závodu a metodické řízení účelové činnosti.

Pro stále trávající nejasnosti ve správní autonomii školních závodů v rámci MZe přecházejí závody v roce 1957 z resortu MZe do resortu Ministerstva školství. Od svého založení byl ŠLS součástí Československých lesů a statků. I po získání nezávislosti na tomto podniku se musel ŠLZ řídit předpisy platnými pro Státní lesy. Roku 1967 bylo ústředí ŠLZ přemístěno z budovy LF v Brně na zámek ve Křtinách. V roce 1970 se mění název ŠLZ na ŠLP Křtiny.

Rozvoj mechanizace

Rozvoj odborných disciplín na LF v Brně se příznivě odrazil i v hospodaření na ŠLP. Nástup mladé generace počátkem 50. let znamenal především postupný přechod na mechanizaci prací v lese (traktory, nákladní automobily a motorové pily...). V Adamově se buduje mechanizační a dopravní středisko a při železniční trati manipulačně expediční sklad. V duchu celostátní tendence se velkoryse, ale poněkud živelně přistupuje ke zpřístupnění lesa budováním rozsáhlé sítě příbližovacích cest a svážnic dozerskou radlicí.

Roku 1961 převzal ŠLP pilu v Jedovnicích, která se po nezbytné modernizaci stala základem střediska dřevařské výroby. Její roční pořez dosahoval výše 10 000 m³ a zpočátku byl zaměřený na zpracování méně hodnotné kulatiny.

Lesní hospodářské plány (LHP)

LHP z let 1951, 1963 a 1973 byly zpracovány ve spolupráci s prof. Bohumilem Doležalem, který si na nich ověřoval a průkopnický uplatňoval své teoretické myšlenky. Vyhotovení LHP platného od roku 1983 probíhalo v období, kdy se po počátečním bouřlivém rozvoji využívání mechanizačních prostředků další vývoj natolik ustálil, že se dalo předpokládat, že již nedojde k dalším radikálním změnám. Při respektování odborných zásad prof. Bohumila Doležala i prof. Jaroslava Beneše a v duchu zákona ČNR č. 96/1977 Sb. a vyhl. MLVH č. 13/1978 Sb. se proto přistoupilo k novému prostorovému rozdělení lesa s vypracováním návazného generelu lesní dopravní sítě.

Pěstování lesa

ŠLP navazuje na tradici a zaměřuje se na pěstování smíšených porostů s maximálním využitím přirozené obnovy. Všeobecně se uplatňuje hospodářský způsob maloplošně pasečný, jeho podrostrní forma - skupinové a pruhové seče clonné, výjimečně i velkoplošně clonné seče. Násečná forma se využívá hlavně při zavádění borovice a ve smrkových porostech na živých stanovištích, kde jsou předpoklady pro přirozenou obnovu značně omezené. Koordinací umístování těžeb v rámci celého podniku byly pro výukové účely vytvořeny ukázky rozličných obnovních postupů včetně převodů na les výběrný. Při výchově porostů se prosazují úrovněvé zásahy, kromě porostů smrkových, ve kterých se přešlo na radikálnější podúrovněvé zásahy.

Ochrana přírody

Prof. Alois Zlatník navrhl na ŠLP Masarykův les rozsáhlou síť přírodních rezervací (PR), jež se dochovala do současnosti (15 PR, 3 NPR, celkem 862 ha - 8 % rozlohy ŠLP). Přibližně třetina podniku leží v CHKO Moravský kras.

Období po roce 1989

Restituce

V rámci restitučního zákona předal podnik oprávněným majitelům zpět jejich lesy. Byly to lesy velkostatku Líšeň (Belcredi), velkostatku Jehnice (Riechenbach), lesy obecní, singulární i lesy drobných majitelů. Městu Brnu byly vráceny lesy v katastru Šebrov-Kateřina, ale lesní oddělení vyměněné v roce 1983 nebylo podniku již vráceno. V restitucích byla také navracena pila Jedovnice. V uskutečněném restitučním procesu však nedošlo k podstatnému snížení rozlohy podniku. Z maximální rozlohy 11 110 ha, včetně svěřené odborné

Profesoři v začátcích ŠLS Křtiny

Prof. Rudolf Haša se na školním statku zaměřil na důkladné zpracování LHP, ve kterém usiloval o uplatnění kontrolní metody po vzoru švýcarském. Snažil se o dosažení více-patrového lesa, nacházejícího se mezi lesem skupinovým a výběrným. Jeho průkopnickým dílem je tzv. ideová těžební obnovní mapa, kterou osobně vyhotovil v letech 1936-1938 pro celý ŠLS. Mapa určuje hlavní způsoby obnovy, směr obnovy a hlavní směry dopravy vytěženého dříví. Je to předchůdkyně dnešní těžební technologické mapy.

Prof. Josef Konšel věnoval mimořádnou pozornost výchově lesních porostů (především smíšených) a jejich přirozené obnově, obojí s důrazem na péči o půdu. Pro školní statek vypracoval interní směrnice pro výchovu a obnovu lesních porostů. Především jeho zásluhou se hlavním způsobem hospodaření na statku stal les maloplošně pasečný - podrostrní. Když byl tento způsob hospodaření roku 1960 uzákoněn (zákon č. 166/1960 Sb. a vyhláška č. 17/1961 Sb.), byly již na ŠLS zdařilě ukázky rozvinuté formy tohoto způsobu hospodaření. Ověřoval zde i pomístnou skupinovou seč clonnou, která je dnes označována sečí Konšelovou. Svoje pokusné a ověřovací práce soustředil v revíru Hády.

Prof. Josef Opletal byl pro svoje mnohaleté praktické zkušenosti v řízení lesního provozu jmenován předsedou Správního výboru (SV), a tak přímo řídil hospodaření na ŠLS. Svoji činnost zahájil vypracováním generelu lesní dopravní sítě a sám projektoval a řídil stavbu první cesty. Jeho zásluhou byla rekonstruována a prakticky nově postavena pila v Adamově, která však v roce 1943 musela ustoupit válečnému průmyslu. Byl spoluzakladatelem a v důchodovém věku hlavním budovatelem Lesnického Slavína, který je dnes spolu s estetickými úpravami unikátní záležitostí minimálně evropského významu.

Prof. Ferdinand Müller projektoval a řídil na statku stavbu lesních cest, které byly nezbytným předpokladem intenzivního způsobu hospodaření.

Prof. Antonín Dyk prosazoval biologickou ochranu lesů. Vypracoval specifickou kontrolní metodu mnišky, která je dnes známa jako Dykova kontrolní metoda. Pozoruhodné jsou i jeho lovecké fanfáry a signály, jež se již bezmála 60 let používají při výkonu práva myslivosti.

Prof. August Bayer založil roku 1928 Arboretum Křtiny.

Prof. Alois Tichý prováděl na celém statku triangulační měření a tehdy začínající fotogrammetrické vyhodnocování leteckých snímků.

Průkopnickým dílem se stala i fytoecologická mapa celého školního statku, vypracovaná z podnětu prof. Rudolfa Haši pozdějším profesorem Aloisem Zlatníkem. Mapování bylo provedeno v letech 1933 až 1938. Svým rozsahem to byla v té době mapa tohoto druhu ojedinělá a byla vlastně předchůdkyní dnešních typologických map.

správy před restitucí, má podnik v současnosti výměru 10 489 ha.

Hospodářská činnost

Zintenzivňuje se výroba ve stávajících organizačních jednotkách. V Adamově se nachází samostatné středisko pro sortimentaci, vagonování, dopravu dříví a opravy lesní mechanizace a automobilů s mycí linkou, pneuservisem a vlastní čerpací stanicí. Stavební středisko se sídlem ve Křtinách provádí opravy a výstavbu cest i všechny zednické, stavební a odborné řemeslné práce. Nově je vytvořeno středisko lesní výroby, které je schopno na objednávku cizích subjektů provádět veškeré těžební a pěstební práce, včetně úpravy a ochrany krajiny. Ve školkařském středis-

ku Olomučany jsou na produkční ploše o výměře 4,93 ha pěstovány sazenice lesních dřevin z vlastních semenných zdrojů a vzrostlá zeleň pro potřeby podniku i dalších organizací a soukromých majitelů. V roce 2001 se uvádí do provozu jako samostatné středisko kamenolom Vranov, který byl dosud pronajímán.

Výzkum

Při reorganizaci Výzkumného ústavu lesního hospodářství a myslivosti (VÚLHM) Jíloviště - Strnady byla v roce 1990 jeho Výzkumná stanice Křtiny, zabývající se mechanizací v LH, převedena na VŠZ v Brně jako organizační součást ŠLP Masarykův les Křtiny. Dnes je tato stanice samostatným střediskem školního podniku a zajišťuje konstrukci, výrobu i servis lesních strojů - lanovky LARIX (3T, HYDRO, KOMBI), lanovkové vozíky KOS, HORIZONT a MOKO 25, naviják GOLEM, talířové půdní frézy na přípravu půdy (TPF-1N, TPF-2V), rýhové zalesňovací stroje RZS, ale i náradí a pomůcky (lesanky, kladky, lana, řetězové a textilní úvazky).

Dřevařství

Po předání pilařského provozu v restitučních se začala budovat zcela nová pila v Olomučanech, která byla postupně vybavena pásovou pilou Primultini, rámovou pilou na pořez slabší kulatiny, manipulační

linkou Baljer-Zembrod a sušárnou řeziva. Provoz byl zahájen v roce 1994 s možností pořezu až 20 000 m³ ročně. V rámci dřevařské druhov výroby byla v roce 1996 zahájena výroba a montáž dřevěných vazníků metodou styčnickových desek v nově zřízeném středisku na Útěchově podle softwaru kanadské firmy MiTek. V roce 1998 byl v Josefově převzat objekt bývalého učňovského střediska Adamovských strojů a následně v něm založeno středisko dřevov výroby na produkci speciálních přířezů a hranolů, výrobků ze dřeva, zahradního programu a nábytku. Všechny snahy ŠLP vedou k maximálnímu vkládání přidané hodnoty do svých produktů. Na základě dlouhodobých odpovídajících výsledků se ŠLP Křtiny v roce 1997 stal držitelem ekologického certifikátu na surové dříví a řezivo podle certifikačního systému firmy Woodmark a je dosud jeho jediným nositelem v rámci lesních majetků Česka.

Nezastupitelný demonstrační objekt

V roce 1995 se přemísťuje ústředí ŠLP z nevyhovujících prostor v zámku ve Křtinách do budovy bývalé výzkumné stanice Křtiny. Na zámku se poté rozbíhá rozsáhlá oprava a přestavba na Centrum celoživotních studií, jež dosud není dokončena.

K důležité majetkové změně dochází v roce 2000. Do tohoto data byly veškeré pozemky ve vlastnictví státu a vysoké školy byly propůjčeny pro výukové a pokusné účely. Na základě ustanovení vysokoškolského zákona č. 111/1998 Sb. a se souhlasem MZe ze dne 7. 11. 2000 se rozhodnutím MŠMT ČR ze dne 27. 12. 2000 tyto pozemky převádějí do vlastnictví MZLU v Brně.

Tím byly vytvořeny i legislativní podmínky pro další rozvoj účelového posláním školního podniku, tedy zabezpečení co nejširší a nejvšestrannější praktické výuky posluchačů LDF MZLU v Brně, dalších studentů, lesníků, dřevařů a krajinářů.

Ročně ŠLP navštíví cca 10 000 zájemců, z toho 500 z ciziny. Především je však využíván pro praxe a praktická cvičení studentů, roční objem této výuky dosáhl bezmála 105 000 „studentohodin“. ŠLP Masarykův les Křtiny MZLU v Brně má všechny předpoklady k tomu, aby i do budoucna byl nezastupitelným demonstračním objektem pro šíření poznání v lesním hospodářství, dřevařství a ochraně přírody.

Ing. Jaroslav Martínek, CSc.

Ing. Pavel Mauer

Ing. Jiří Truhlář, CSc.

LDF MZLU Brno

E-mail: slp@slpkrtiny.cz, www.slpkrtiny.cz

Letecký snímek části ŠLP Křtiny.

Foto: archiv autorů